

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ В РЕГІОНІ

Л. В. Дробиш, кандидат економічних наук

Загострення ситуації на більшості регіональних ринків праці спричинено дисбалансом між попитом і пропозицією праці за окремими професійними групами, що зумовило зростання соціальної напруженості та рівня безробіття. Однією з причин цього було підвищення вимог до освітнього рівня населення, що сприяло збільшенню попиту на освітні послуги, а також збільшенню обсягів підготовки фахівців вищими навчальними закладами. В той же час попит на них, особливо за окремими напрямками підготовки, з боку підприємств, установ і організацій значно зменшився, що зумовило серйозні проблеми стосовно використання молодих фахівців. Негативну роль у даному процесі відіграла незбалансованість у системі «людина – професія – суспільство» та відсутність належного механізму регулювання попиту й пропозиції праці за професійними сегментами ринку праці. Досить гострою наразі є проблема щодо працевлаштування фахівців з вищою економічною освітою.

Незважаючи на це, до сьогодні обмеженою залишається інформація про ринки праці окремих професій, майже відсутня інформація про ринки праці за спеціальностями. Ще за часів СРСР проблемами забезпечення економіки висококваліфікованими фахівцями займалися такі відомі вчені, як Д. І. Валентей, Є. М. Жильцов, Е. Р. Саруханов, Д. І. Чупрунов та ін. Проте на даному етапі залишається незначною частка наукових праць, де висвітлюються проблеми формування ринку праці фахівців з вищою освітою (О. А. Грішнова, М. І. Долішній, Л. Г. Колешня, О. В. Морозова, Т. І. Коробчук, В. А. Савченко, В. М. Петюх і ін.) та й дослідження здебільшого охоплюють макрорівень без виділення окремих напрямів підготовки фахівців. На цьому ж рівні досліджувалися проблеми профорієнтації В. А. Савченко, К. П. Бондарчук, Т. О. Кожан та ін. З огляду на сказане є потреба в удосконаленні механізмів регулювання попиту й пропозиції праці у професійному розрізі на рівні

регіону. Дана проблема є визначальною у виборі теми дослідження, зумовлює її актуальність і практичне значення.

Метою дослідження є пошук способів і важелів регулювання попиту й пропозиції праці фахівців у професійному плані на рівні регіону.

Трансформаційні процеси, що відбулися в економіці України, позначилися на механізмі підготовки та використання висококваліфікованих фахівців, забезпеченні ними суб'єктів господарювання в регіонах, а також на формуванні професійних сегментів ринку праці.

Актуальною проблемою сучасних професійних сегментів ринку праці залишається диспропорція у професійно-кваліфікаційній підготовці фахівців і попиті на них з боку роботодавців. Неврахування потреб ринку праці щодо підготовки фахівців окремих фахових спрямувань призвело до їх надлишку і зростання соціальної напруги у більшості регіонів. Як свідчать результати проведеного нами дослідження, на більшості регіональних ринків праці утримується тенденція до перевищення пропозиції праці над попитом на неї за окремими професіями і спеціальностями. Причиною чого є кардинальні зміни, що відбуваються в економічній сфері внаслідок ринкових перетворень. Зокрема, зростання престижності економічних спеціальностей серед молоді (приватні фірми та комерційні банки пропонують високий рівень заробітної плати) зумовило зростання чисельності підготовлених фахівців за обліково-бухгалтерськими та фінансово-кредитними спеціальностями і сприяло насиченню ринку праці цими фахівцями. Надлишок фахівців економічного профілю відмічається в регіонах зі значною кількістю вищих навчальних закладів, що їх готують, і досить обмеженими можливостями працевлаштування. Свідченням цього є результати проведеного дослідження ринку праці фахівців у Полтавській області. Формування попиту й пропозиції праці фахівців з

вищою економічною освітою у даному регіоні відбувається під впливом безлічі факторів, серед яких ми виокремили найвпливовіші:

- рівень соціально-економічного розвитку регіону та зміни в освітній галузі;
- зростання попиту на економічні спеціальності серед молоді, що було зумовлено стабілізаційними процесами в економіці та поживленням інвестиційної діяльності, розвитком мережі підприємств, що потребували цих фахівців. Унаслідок цього пропозиція фахівців економічного профілю на ринку значно збільшилася, що й викликало трудовнадлишкову кон'юнктуру ринку праці;
- орієнтація ВНЗ регіону на випуск фахівців економічного профілю (нині у 7 вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації здійснюється підготовка фахівців за економічним напрямом та надаються послуги щодо здобуття другої вищої освіти за економічним профілем). Так, у 2009 р. порівняно з 1995 р. вищими навчальними закладами III–IV рівнів акредитації було випущено фахівців у 2,8 рази більше [3]. Із 13,7 тис. випускників 2009 р. близько 37,0 % – це фахівці за галуззю знань «Економіка та підприємництво»;
- розширення мережі закладів післядипломної освіти та збільшення ними випуску фахівців економічного профілю (майже 68,0 % випускників закладів післядипломної освіти – це фахівці з фінансів, обліку і аудиту, економіки підприємства);
- вивільнення фахівців з підприємств, установ і організацій унаслідок реформування галузей економіки регіону.

Сукупний вплив перелічених вище факторів визначив характерні риси професійних сегментів ринку праці Полтавщини, особливості їх формування та розвитку. Так, проведений нами аналіз ринку праці фахівців торговельно-економічного спрямування за останні дев'ять років дав змогу визначити такі основні тенденції його розвитку:

- збільшення кількості підготовлених фахівців економічного профілю користується постійним попитом на економічну освіту, що не відповідає потребам економіки регіону. Так, порівняно з 2000 р. попит на економічні спеціальності за окремими напрямками підготовки серед абітурієнтів зріс у 2,0–4,4 рази [2], що було зумовлено відсутністю дієвих механізмів регулювання процесів підготовки та перепід-

готовки фахівців даного профілю. Переважно задовольняється попит на отримання вищої економічної освіти за відсутності будь-яких гарантій щодо використання підготовлених фахівців;

- збільшення пропозиції та кількості непрацевлаштованих молодих фахівців.

На Полтавщині пропозиція праці молоді після закінчення навчання у ВНЗ III–IV рівнів акредитації за 2000–2009 рр. зросла у 2,3 рази, а кількість непрацевлаштованих випускників ВНЗ з вищою освітою збільшалася у 1,3 разу [5]. Однією з причин є низька якість підготовки молодих фахівців [1] внаслідок платної основи їх підготовки, що зумовлює труднощі у працевлаштуванні. Відповідно збільшується пропозиція праці, відбувається перенасичення ринку праці та загострення соціальної напруги. Результати аналізу також свідчать, що 12,5 % від загальної чисельності безробітних з вищою освітою – це безробітні з причини непрацевлаштованості після закінчення навчання. Аналогічна тенденція спостерігається і стосовно фахівців торговельно-економічного спрямування, випуск яких за аналізований період збільшився у 2,6 рази, а чисельність безробітних серед них – на 3,2 % [4]. Зазначимо, що негативний вплив на формування пропозиції праці в регіоні за професійними групами має розрив зв'язків між школою, ВНЗ і роботодавцями. На жаль, до цього часу в регіоні відсутня цілісна система профорієнтації молоді, що, в свою чергу, зумовлює перенасичення ринку фахівцями економічних спеціальностей. Тому, на нашу думку, необхідно активізувати роботу з упровадження цілісної системи профорієнтації молоді, що стане дієвим важелем у регулюванні пропозиції праці та виконуватиме активну роль у формуванні професійних сегментів ринку праці даного регіону. Механізм дії цілісної системи профорієнтації молоді відображає запропонована нами модель формування пропозиції праці у професійному розрізі на рівні регіону. З рис. 1 видно, що ця система передбачає взаємодію суб'єктів системи професійної орієнтації – служби зайнятості, навчальних закладів (загальноосвітніх, професійно-технічних, ВНЗ), органів влади та роботодавців; збільшення чисельності безробітних серед фахівців з вищою економічною освітою.

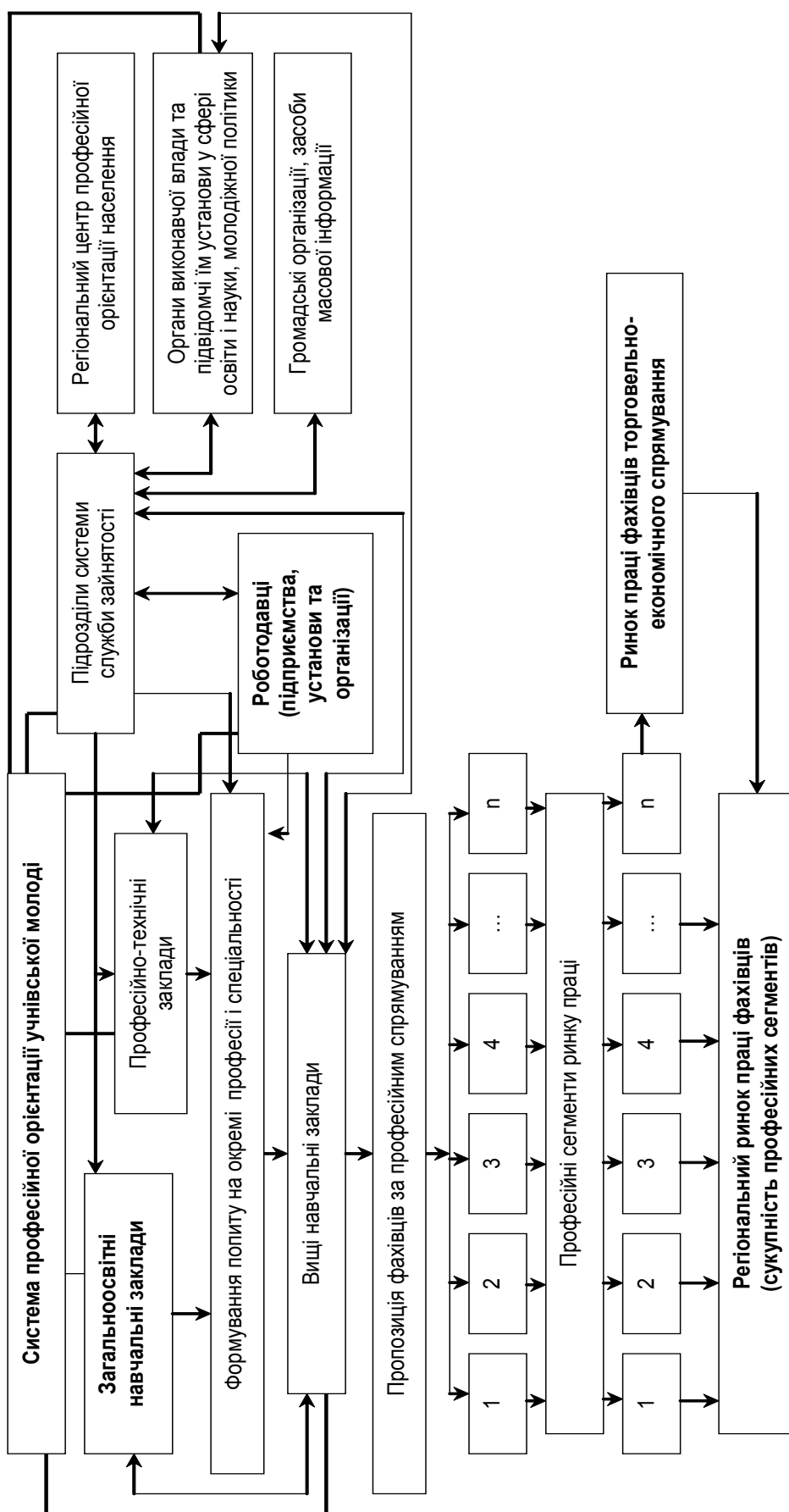

Рис. 1. Модель формування пропозиції праці у професійному розрізі на ринку праці регіону: Умовні позначення: 1, 2... n – фахівці певного професійного спрямування, 1, 2... n – сегменти ринку праці за професіями

За 2000–2009 рр. на обліку в службі зайнятості чисельність безробітних, що мають фахову підготовку з напрямів економіка підприємства, облік і аудит, фінанси і маркетинг, збільшилася на 1,9 %.

За нашими розрахунками у середньому кожний восьмий випускник-економіст і кожний дев'ятий випускник-бухгалтер державних ВНЗ області звертається до послуг служби зайнятості за сприянням у працевлаштуванні. Однак працевлаштовуються за обраною спеціальністю близько 4,0 % безробітних фахівців [2]. При цьому зауважимо, що більшим попитом на ринку користуються випускники державних ВНЗ, які мають вищий рівень професійної підготовки, порівняно з випускниками приватних навчальних закладів;

- темпи зростання чисельності безробітних випускників продовжують випереджати темпи їх працевлаштування. У 2000–2006 рр. коливання даного показника становило від 1,2 до 1,35 % [2]. Аналогічна тенденція збереглася й у 2007–2009 рр., тобто чисельність безробітних випускників збільшується більшими темпами, ніж кількість працевлаштованих;

- збільшується чисельність випускників вузів, які працюють не за спеціальністю. За нашими розрахунками, лише за останні три роки їх чисельність збільшилася майже у 1,26 разу. Наслідком цього є зниження мотивації до праці, відтік фахівців у тіньову економіку, що негативно позначається на ефективності економіки регіону в цілому.

Невтішними є прогнози і на найближчі роки. За нашою оцінкою, пропозиція фахівців на ринку праці Полтавщини перевищуватиме потребу у 5,7 рази [2]. Зокрема, пропозиція фахівців торговельно-економічного спрямування у 2012 р. перевищуватиме потребу у фахівця на заміщення посад за професійними групами «професіонали» і «фахівці» у 1,6 разу і формуватиметься, як і в попередні роки, за рахунок випускників Полтавського університету споживчої кооперації України. Разом з тим, як свідчать розрахунки, намітилася тенденція до зменшення чисельності випускників ВНЗ на обліку в службі зайнятості, внаслідок чого рівень їх працевлаштування зростає до 38,0 % [2].

З огляду на сказане можна зробити висновок, що на сьогоднішній день неузгодженим

залишається розвиток ринку праці та ринку освітніх послуг, відсутній належний механізм регулювання підготовки та використання фахівців за окремими напрямами підготовки, недосконалою залишається нормативно-правова база в освітній і соціально-трудовій сфері. Все це призводить до диспропорції у професійній підготовці фахівців та попиті на них з боку роботодавців. Вирішити означенні нами проблеми можна за рахунок державного втручання, здійснивши:

- контроль освітньої діяльності ВНЗ;
- удосконалення системи підготовки та використання молодих фахівців;
- оптимізацію ліцензованих обсягів підготовки фахівців економічного профілю і регіональної потреби в них;
- удосконалення нормативно-правової бази щодо регулювання соціально-трудових відносин на ринку праці фахівці.

Окрім цього, збалансуванню попиту й пропозиції праці на аналізованому ринку праці Полтавщини сприятиме реалізація пропонованих нами заходів (табл.).

Таким чином, проведений нами аналіз тенденцій розвитку ринку праці фахівців торговельно-економічного спрямування на рівні регіону дав змогу зробити висновок, що сьогодні залишаються не вирішеними ще безліч проблем, а трудонадлишкова його кон'юнктура призводить до загострення напруги на ринку праці Полтавщини. Тому потрібна тісна співпраця регіональних органів державного самоврядування, ВНЗ, служб зайнятості та роботодавців у вирішенні проблем функціонування професійних сегментів ринку праці.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Вирішення проблем функціонування професійних сегментів ринку праці в регіоні потребує удосконалення організаційно-методичного забезпечення процесів формування та регулювання попиту й пропозиції праці у професійному розрізі, розробки заходів щодо їх збалансування. Зокрема, подальші дослідження мають передбачати розробку механізму заохочення й стимулювання роботодавців щодо працевлаштування випускників ВНЗ, що сприятиме підвищенню ефективності функціонування ринку праці регіону в цілому.

Таблиця

**Напрями та заходи регулювання ринку праці фахівців
торговельно-економічного спрямування**

Напрями регулювання ринку праці фахівців на рівні регіону	Заходи регулювання ринку праці фахівців торговельно-економічного спрямування	Очікувані результати від проведення заходів
Приведення у відповідність до потреб регіону мережі ВНЗ (державних і недержавних)	Щорічне проведення моніторингу ринку праці фахівців торговельно-економічного спрямування ВНЗ, районними, міськими й обласним центром зайнятості населення, а також підприємствами й організаціями різних форм власності та підпорядкування	Виявлення реальної потреби у фахівцях з економічною освітою та можливості їх працевлаштування у регіоні
		Виявлення реального становища на ринку та інформування державного центру зайнятості населення про потребу у фахівцях економічного профілю
Стимулювання міграції фахівців у межах регіону	Працевлаштування фахівців з економічною освітою в інших регіонах	Відтік фахівців і зменшення тиску на ринок праці міст обласного підпорядкування
Удосконалення системи пенсійного забезпечення фахівців	Підвищення розмірів пенсій	Вивільнення вакансій для молодих фахівців
Проведення моніторингу освітньої галузі	Ліцензування освітньої діяльності ВНЗ і скорочення мережі тих, які готують фахівців економічного профілю	Регулювання попиту й пропозиції фахівців економічного профілю на ринку праці регіону
	Ліцензування освітньої діяльності та скорочення мережі ВНЗ, які готують фахівців економічного профілю	
	Посилення інтеграційних зв'язків ВНЗ зі службою зайнятості, підприємствами різних форм власності та підпорядкування	Забезпечення конкурентоспроможності фахівців на ринку праці
Проведення моніторингу ринку праці	Удосконалення методичних підходів до проведення дослідження професійних сегментів ринку праці	Обґрунтовані дані про попит і пропозицію фахівців торговельно-економічного спрямування
Стратегічне планування і прогнозування професійного навчання на основі розробки балансових розрахунків додаткової потреби у фахівцях у розрізі професій і спеціальностей та джерел забезпечення	Складання балансів потреби та використання фахівців з вищою економічною освітою	Виявлення додаткової потреби регіону у фахівцях економічного профілю
	Удосконалення методичних підходів до планування та прогнозування потреби у фахівцях економічного спрямування	Обґрунтованість показників прогнозної потреби у фахівцях економічного профілю
Підвищення якості підготовки фахівців	Проведення опитування керівників підприємств, установ і організацій щодо якості підготовки фахівців ВНЗ	Виявлення вимог до якості підготовки фахівців економічного профілю з боку роботодавців
Удосконалення статистичної інформації про обсяги підготовки фахівців і кількість незайнятих	Вдосконалення інформаційної бази про попит і пропозицію фахівців обласним центром зайнятості населення за рахунок виділення інформації про попит і пропозицію фахівців у розрізі економічних спеціальностей	Накопичення інформації про ринок праці у професійному розрізі для аналізу та прийняття обґрунтованих рішень про регулювання підготовки фахівців економічного спрямування, враховуючи регіональні потреби
Профорієнтаційна робота серед випускників загальноосвітніх і професійно-технічних закладів освіти	Інформування про потребу ринку праці у фахівцях економічного спрямування	Зменшення потоку абітурієнтів на економічні спеціальності

Продовж. табл.

Напрями регулювання ринку праці фахівців на рівні регіону	Заходи регулювання ринку праці фахівців торговельно-економічного спрямування	Очікувані результати від проведення заходів
Працевлаштування випускників ВНЗ	Запровадження соціального партнерства ВНЗ, обласного центру зайнятості населення, підприємств, установ і організацій, владних структур щодо працевлаштування випускників	Вивчення потреб регіону у фахівцях економічного профілю та забезпечення їх працевлаштування
	Надання службами зайнятості та вищими закладами освіти інформації та консультацій випускникам вузів з питань відкриття ними власного бізнесу	Збільшення кількості самозайнятих (підприємців)

ЛІТЕРАТУРА

- Грішнова О. Вплив рівня освіти на зайнятість: теоретичний та емпіричний аналіз / О. Грішнова // Україна : аспекти праці. – 2001. – № 6. – С. 3–11.
- Дробиш Л. В. Формування та регулювання попиту й пропозиції праці в регіоні (на прикладі фахівців торговельно-економічного спрямування): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / Л. В. Дробиш. – Полтава, 2009. – 20 с.
- Ринок праці Полтавської області в 2008 році : аналіт.-стат. зб. / Полтавський центр зайнятості Міністерства праці та соціальної політики України. – Полтава, 2009. – 195 с.
- Ринок праці України у 2008 році : аналіт.-стат. зб. / Державний центр зайнятості Міністерства праці та соціальної політики України. – К., 2009. – 326 с.
- Веб-сайт Головного управління статистики у Полтавській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.poltavastat.gov.ua>

УДК 331.556

ПОДХОДЫ К ОБОСНОВАНИЮ НАПРАВЛЕНИЙ РЕГУЛИРОВАНИЯ МИГРАЦИИ ТРУДОВЫХ РЕСУРСОВ

М. В. Тимошенко

В общесистемном строении управления национальной экономикой немаловажную структурирующую роль призван выполнять качественно особый механизм регулирования миграции трудовых ресурсов, увязывающий стратегию экономического развития с динамикой численности населения, изменением его качественных характеристик и трансформацией размещения. Особенности общего состояния социально-экономической системы страны, а также амбивалентный характер воздействия на нее различных по направленности, количественным и качественным харак-

теристикам миграционных потоков трудовых ресурсов определяют дифференциацию национальных приоритетов в регулировании данного явления. В этой связи актуальными остаются вопросы обоснования направлений регулирующих воздействий в сфере миграции трудовых ресурсов.

Механизм регулирования миграции трудовых ресурсов является неотъемлемой частью системы государственного регулирования национальной экономики, основополагающей общей целью которого является оптимизация темпов и пропорций экономического развития,